

Kuzeydoğu Karadeniz (Gürcistan, Abazya) Kıyılarında Hamsi Avlayan Türk Balıkçı Filosunun Durumu Üzerine Bir Ön Araştırma

Mustafa ZENGİN^{1*}, Yaşar GENÇ¹, Orhan Ak¹

¹Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü,

* Sorumlu yazar: Tel: +904623411053, Faks: +904623411152,
e-posta: mzengin@sumae.gov.tr; muze5961@gmail.com

Geliş Tarihi: 19.07.2012
Kabul Tarihi: 23.10.2012

Abstract

A preliminary investigation on the state of Turkish fishing fleet of anchovy along north eastern Black Sea (Georgia, Abkhazia) coasts

The background of anchovy fishery of Turkish fleet along Caucasian coasts traces to the mid of 1990s. The anchovy fishery along Georgia coasts is conducted by the personal relationships of local initiatives from both countries and in most cases illegally. No data is available regarding the anchovy catch of Turkish fleet in this period. By 2000, the Government of Georgia as one-sided started to manage the fishery along its own national waters. In this new duration, the rights of fishery were delivered to private companies in Georgia. In the fishing period of 2011/2012, the anchovy landing was approximately 46 thousand tons in Abkhazia and Georgia. Of the total catch, 10 thousand tons were transferred to Turkey for fresh sale. The rest of catch -34.4 thousand tons in Abkhazia and 2.8 thousand tons in Georgia- were submitted as raw material to fish oil plants operated by Turkish entrepreneurs. The fishing of anchovy in Abkhazia and Georgia by the Turkish fleet is a convenient strategy for our national interests. The configuration of this opportunity in order to gain mutual benefits between two countries will be an important step for long-term projections. The cross border fishery specifications with contiguous countries should be handled by means of commercial and juridical legislations in order to provide a beneficial and productive fishery for Turkish fisherman in eastern Black Sea. Furthermore, it is essential to realize a '*regional monitoring program*' with Black Sea neighbouring countries to procure the sustainability of anchovy stock and to develop political, technique and economic collaboration from the point of national interests.

Keywords: anchovy fishery, Black Sea, Abkhazia and Georgia

Özet

Türk balıkçılarının Kafkasya kıyılarındaki hamsi avcılığının geçmişi 1990'lı yılların ortalarına dayanmaktadır. Gürcistan sularında hamsi avcılığı her iki ülkedeki yerel inisiyatiflerin kişisel ilişkileri ile ve büyük ölçüde illegal olarak sürdürülmüştür. Bu dönemde Türk balıkçı teknelerinin yürüttükleri av miktarları bilinmemektedir. 2000 yılından itibaren ise Gürcistan Hükümeti tek taraflı olarak kendi ulusal sularındaki avcılık faaliyetlerini düzenlemeye çalışmıştır. Bu yeni süreçte kendi ulusal sularındaki avlanma hakkını özel şirketlere vermiştir. Abazya ve Gürcistan sularında 2011/12 av periyodunda yaklaşık 46 bin ton hamsi avlanmıştır. Bu avın yaklaşık 10 bin tonu taze tüketim için Türkiye'ye sevk edilmiştir. Geri kalan 34.4 bin tonu Abazya'da, 2.8 bin tonu ise Gürcistan'da Türk girişimciler tarafından işletilen balık unu-yağı fabrikasına ham madde olarak verilmiştir. Gürcistan ve Abazya'daki hamsi stoklarının Türk balıkçıları tarafından avlanması ülkemiz çıkarları açısından doğru bir stratejidir. Bu imkânın uzun vadede ülkeler arasında karşılıklı çıkarların gözetileceği şekilde yapılandırılması önemli bir adım olacaktır. Türk balıkçılarının Doğu Karadeniz de yeterince karlı ve verimli bir balıkçılık yapabilmesi için komşu ülkelerle sınır ötesi avcılık şartlarının hukuksal ve ticari mevzuatlar yönünden ele alınması gerekmektedir. Diğer taraftan hamsi stokunun biyolojik olarak sürdürülebilirliğinin izlenebilmesi için Karadeniz'e sınırdaş olan ülkeler ile birlikte bir "*bölgesel izleme programının*" hayata geçirilmesi şarttır. Bu ulusal programın sınır ötesini de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bölgedeki ülkeler ile politik, teknik ve ekonomik işbirliğine gidilmesi ulusal çıkarlarımız açısından önemlidir.

Anahtar Kelime: Hamsi avcılığı, Karadeniz, Abazya, Gürcistan

Giriş

1980'lerin sonunda Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine girmesinin ardından; Sovyet yönetimindeki birçok özerk cumhuriyet gibi Gürcistan'da 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığından sonraki süreçte Türk balıkçıları ilk olarak Kuzeydoğu Karadeniz'de; Gürcistan ve Abazya sularındaki hamsi avcılık faaliyetlerine 1996'da başlamıştır. Türk balıkçılarının Kafkasya kıyılarındaki bu 15 yıllık dönemdeki avcılık faaliyetleri hamsi sürülerinin Türkiye kıyılarını terk ettikten sonraki periyotta başlayarak, yaklaşık Mart sonlarına kadar devam etmektedir. Kuzey Karadeniz'deki Türk balıkçılarının hamsi avcılığını başlıca iki dönemde incelemek mümkündür. Bunlardan ilki hükümetlerarası resmi ilişkilerin olmadığı dönem. Bağımsız Gürcistan Devletinin kuruluş sürecini oluşturan bu ilk yıllarda Gürcistan sularında hamsi avcılığı her iki ülkedeki yerel inisiyatiflerin kişisel ilişkileri ile ve büyük ölçüde illegal olarak sürdürülmüştür. Bu dönemde Türk balıkçı teknelerinin yürüttükleri av miktarları bilinmemektedir. İkincisi ise 2000 yılından itibaren ise Gürcistan Hükümeti tek taraflı olarak kendi ulusal sularındaki avcılık faaliyetlerini düzenlemeye çalışmıştır. Bu yeni süreçte kendi ulusal sularındaki avlanma hakkını özel şirketlere vermiştir. Türk Hükümeti sadece avcılık yapacak balıkçı gemilerinin avladıkları ürünleri Hopa'daki Gümrük Kapısından çıkışına izin vermektedir¹ (Anonim, 2012a). Bunun dışında ulusal sınırların dışındaki bu avcılık ile ilgili herhangi bir yetkisi ve balıkçıların haklarını korumaya yönelik bir yaptırım bulunmamaktadır. Balıkların kota miktarı, avcılık yapacak tekne sayıları, avcılığın

süresi gibi tüm kriterler tek taraflı olarak Gürcistan Hükümeti tarafından belirlenmektedir. Gürcistan, 2007 yılından beri pelajik balıklar için on yıl süreyle 60 bin tonluk bir yıllık toplam kota uygulaması getirmiştir (Öztürk vd., 2011).

Gürcistan'daki Türk balıkçılarının avcılık faaliyetleri büyük ölçüde Gürcistan Resmi Yetkililerinin aldığı kararlar doğrultusunda kendi lehlerine yönelik işlerken, gerçekte Türk balıkçılarının bu ülke sularındaki avcılıktan ekonomik olarak tam anlamıyla yararlanıp-yararlanamadığı kuşkuludur. Zira Gürcistan tarafından Türk balıkçılarının avlayacağı hamsi miktarına belirli bir kota tahdidi ile birlikte birtakım avlanma sınırlamaları da getirilmiştir. Bunların başlıcaları sırasıyla; (1) Gürcistan Hükümeti tarafından deniz canlı rezervlerinin/biyçeşitliliğin korunması amacıyla oluşturulan '*özel deniz koruma alanları*'nda avcılık yasaklanmıştır. Koordinatları belirlenen alanlar dışında avlanmak yasaktır. (2) Kıyıdan itibaren 300 m'lik bir mesafe içerisinde avlanmak yasaktır. (3) 7 cm'den (tam boy) daha küçük hamsilerin avlanması yasaktır². (4) Türk balıkçılarının avladığı hamsinin ancak 1/3'ü Türkiye'ye taze olarak gönderilebilir. Avın geri kalanı Gürcistan'da faaliyet gösteren fabrikada işlenebilir veya iç piyasada taze olarak tüketilebilir.

Tek taraflı ve zorunlu anlaşmalar neticesinde, bugün Türk girişimcilerin önderliğinde Poti'de ve Abazya'da 4'er adet olmak üzere toplam 8 adet hamsi işleyen balık unu ve yağı fabrikası işletmeye açılmıştır³. Buna karşın Abazya'daki avcılık Gürcistan'da olduğu gibi halen kontrol altına alınamamıştır ve Türk tekneleri burada

¹Türk balıkçılarının Gürcistan'da avladıkları balıklar için Gümrük Kanununun 171'nci maddesi gereğince ithalat vergisi muafiyeti bulunmaktadır. Sadece 3065 sayılı 'Katma Değer Vergisi Kanun'unun 16. Maddesi gereğince Katma Değer Vergisi ödenmektedir.

²2011/12 av sezonunda boy yasağı standardı 'total boy'a çevrilmiştir. Daha önce 7 cm'lik 'standart av boyu yasağı' uygulanıyordu (Gürcistan'da hamsi avcılığı yapan Türk balıkçılarının beyanatu, 16 Ocak, 2012, Poti).

³Türk girişimciler tarafından Gürcistan'da faaliyet gösteren Balık Unu-Yağı İşletmeleri; Aysberg-Can Kardeşler, Hasan Kaya ve Türk-Gürcü Ortaklığı ve Gürcü işletmeciler tarafından yeni tesisi edilmekte olan bir fabrika. Abazya Özerk Bölgesinde faaliyet gösteren balık unu-yağı fabrikaları ise Koby (2010'dan beri faaliyetine devam ediyor), Kıyaklar (2011'dan beri faaliyetine devam ediyor), Özbekler (2012'de faaliyetine başladı), ve Sibal (kurulma aşamasında) (Gürcistan'da hamsi avcılığı yapan Türk balıkçıları ile görüşmeler; 16 Ocak, 2012, Poti, 18-20 Nisan, Trabzon ve 16-18 Mayıs, 2012; Trabzon, Rize, Hopa).

Izinsiz/illegal yollardan hamsi avcılığına devam etmektedir. Abazya'daki avcılığın uluslararası hukuk ve devletlerin egemenliğine saygı gösterecek şekilde düzenlenmesi ve denetim altına alınması balık stoklarının uzun dönemde verimli işletilebilmesi açısından önemli zorunluluktur. Gürcistan devlet otoriteleri Anaklia Nehri'nden başlayarak Rusya sınırına kadar uzanan Kuzey Abazya'daki alanları kontrol edememektedir. 150 km'den daha büyük ve önemli bir kıyusal deniz alanı yerel Abaza güçleri tarafından kontrol edilmekte ve buradaki avcılığa para karşılığı izin verilmektedir (Öztürk vd., 2011). Birçok Rus ve Ukrayna trol balıkçısı ve Türk gırgır balıkçıları halen bu bölgede hamsi ve diğer balıkları (kalkan, mezigit, barbunya ve hatta illegal mersin balığı) avlamaktadır. Abazya'da avcılık yapan Türk balıkçıları buradaki bazı yerel acenteler ile gayri resmi anlaşmalar neticesinde; Abazya Yönetimine kasa başına 6 \$, Gürcistan hükümeti ile anlaşmalı olan teknelerin ise 5 \$ komisyon/vergi yükümlülüğü bulunmaktadır. Gürcistan veya Abazya'da avlanan 1 kasa hamsinin maliyeti; bütün işletme giderleri, gümrük vergisi, komisyonlar dahil balıkçı reisine 30 TL'ye mal olmaktadır. Sonuçta avın ancak yaklaşık 1/3'ü balıkçıya kalmaktadır⁴.

Günümüzde küresel ve bölgesel kaynakların ülkelerin kendi yararına kullanılması önemli bir ulusal stratejidir. Bu açıdan bakıldığında; Romanya ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine üye olduktan sonraki süreçte Karadeniz'deki balıkçılık kaynakları; özellikle hamsi stoklarının işletilmesi yakın gelecekte Avrupa Birliğinin tasarrufuna girme olasılığı bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tarihsel, coğrafik ve etnik benzerliklere sahip Kafkasya bölgesinde; Gürcistan ve Abazya'daki hamsi stoklarının Türk balıkçıları tarafından avlanması ülkemiz çıkarları açısından doğru bir stratejidir. Bu imkânın uzun vadede yasal hale dönüştürülmesi; Ukrayna dahil adı geçen ülkeler ile hükümetler düzeyinde

görüşmelerin yapılması ve ileriye dönük ortak stratejilerin geliştirilmesi ülkemiz menfaatinedir. Bu çalışma ile Kafkasya bölgesindeki hamsi balıkçılık kaynaklarının durumu tanımlanmaya çalışılmış ve bu kaynakların işletilmesi açısından ülkemiz ve ilişkili ülkelerin mevcut durumları incelenerek bazı tanımlayıcı sonuçların ortaya konulması amaçlanmıştır

Materyal ve Metot

Bu araştırma 2011/12 av sezonunda; Türk balıkçı teknelerinin Gürcistan ve Abazya sularında hamsi avcılığı yaptıkları bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada hedeflenen bulgulara yönelik olarak bir alan sörvey ve gözlem planı çıkarılmıştır. Bu amaçla anılan dönemde başta Gürcistan'ın Batum ve Poti Limanları olmak üzere; Türkiye'nin Doğu Karadeniz İllerinden; Ordu, Giresun, Trabzon, Rize'den Kuzeydoğu Karadeniz kıyılarında, Gürcistan ve Abazya sularında 2011/12 av sezonunda ve daha önceki yıllarda hamsi avlayan balıkçı teknelerinin reisleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bundan başka Hopa Gümrük Müdürlüğü ve Hopa İlçe Tarım Müdürlükleri ziyaret edilerek; Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taze tüketim için sevkedilen ve "Gümrük Nakil Fişleri"nden sağlanan bireysel hamsi av kayıtlarından yararlanılmıştır.

Araştırma süresince gerçekleştirilen saha sörvey ve gözlem ziyaretlerine ilişkin tarihler sırasına göre şöyledir. (1) 13-15 Ocak 2012, Gürcistan Batum ve Poti Limanları: Türk balıkçıları, Gürcü-Türk Balıkçılar Derneği. (2) 10 Nisan 2012, Ordu Gülyalı: Abazya'da hamsi avlayan bir gırgır teknesinin kaptanı. (3) 19-20 Nisan 2012, Giresun, Trabzon: Gürcistan ve Abazya'da hamsi avlayan ruhsatlı gırgır reisleri. (4) 16-18 Mayıs 2012, Trabzon (Sürmene), Rize (Pazar) Hopa: Gürcistan ve Abazya'da hamsi avlayan balıkçı reisleri, Hopa Gümrük Müdürlüğü, Hopa Tarım İlçe Müdürlüğü.

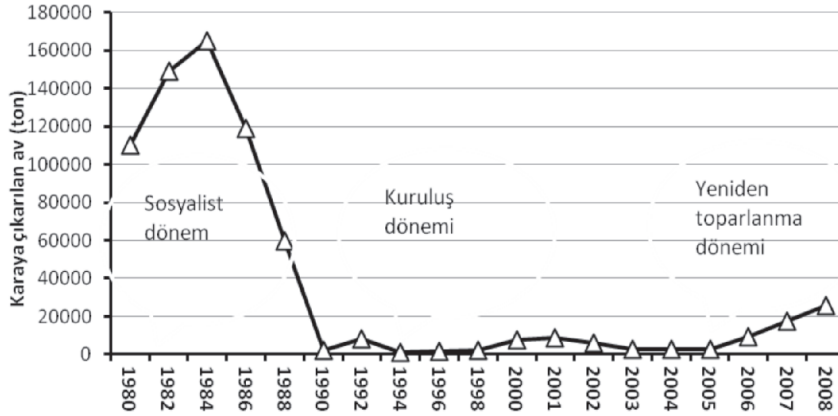
⁴Gürcistan'da hamsi avcılığı yapan Türk balıkçıların beyanattı, 15 Ocak, 2012, Poti.

Bulgular ve Tartışma

Gürcistan'ın Balıkçılık Potansiyeli

Bugün Gürcistan'ın deniz başlıca balıkçılığı hamsi avcılığı üzerine kuruludur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Gürcistan'ın deniz balıkçılığı endüstrisi de çökmüştür. Gürcistan'ın yaklaşık son 30 yıl içerisindeki hamsi av istatistikleri, Gürcistan balıkçılığının sosyalist dönemdeki ve daha sonraki bağımsız devlet olma sürecindeki balıkçılık durumunu çok iyi yansıtmaktadır (Şekil 1). Sosyalist rejimin çöküşünden önceki son on yılda; 1980 ile 1989 yılları arasında Gürcistan'ın yıllık hamsi av miktarları 60 ile 175 bin tonlar arasında gerçekleşirken, bağımsızlığını kazanma süre-

cinde karaya çıkarılan hamsi avı en düşük seviyede; 0.9 ile 8 bin tonlar arasında seyretmiştir. 2000-2010 yılları arasındaki son on yılı içeren, Gürcistan devletinin kurulması ve yeniden inşası aşamasında ise balıkçılık sektörünün de yeniden yapılandırılması ile birlikte yavaş yavaş kendini toparlamaya başlamıştır. Türk balıkçı filosu dışında bu son on yılda Gürcistan'ın kendi ulusal filosu ile avladığı hamsi avı 2,5 tonlardan (2004), 26 bin tonlara (2008) çıkmıştır. Gürcistan'ın başlıca iki önemli balıkçı limanı vardır. Bunlar Batum ve Poti'dir. Poti'de 26 adet balıkçı gemisi bulunmaktadır. Bunlardan 20'si çalışmaktadır. Batum'da ise 17 adet küçük balıkçı teknesi bulunmakta, bunların da sadece 10'u çalışmaktadır.



Şekil 1. Gürcistan'ın son 30 yılda ulusal balıkçı filosu ile karaya çıkarılan hamsi avı bu avın politik dönüşüm süreçleri ile olan ilişkisi (Van Anrooy vd., 2006; Anonim, 2012b).

Hamsiden başka Gürcistan balıkçılarının avladığı en önemli balık türleri sırasıyla istavrit, mezgit, köpekbalığı, barbunya ve kefallerdir. 1996-2003 yılları arasında Gürcistan Deniz Balıkçı Filosunun avladığı en önemli hedef türlerin ortalama dağılımı şöyledir; hamsi %89,5, istavrit %7,6, mezgit %2,3, köpekbalığı %0,4 ve diğerleri %0,2'dir (Van Anrooy vd., 2006).

Gürcistan'daki balık ve balık ürünleri ithalatı ve ihracatına ait veriler kaynaktan kaynağa farklılık göstermektedir. Deloitte LPP (2011)'ye göre Gürcistan'ın her yıl ithal ettiği

balık ürünleri miktarı 15-25 ton arasındadır. FAO (2008) istatistiklerine göre ise ithal balık ve balık ürünleri yaklaşık 40 bin ton civarındadır. Yıllık ihrac balık ve balık ürünleri ise toplam 6 ile 20 bin ton arasında değişmektedir. En önemli ihrac Türkiye'ye yapılmaktadır (Gaerke ve Poulsen, 2011).

Küçük bir Gürcü trolü günde 3-4 ton hamsi avlamaktadır. Aynı sularda avcılık yapan bir Türk gırgır teknesinin avlama kapasitesi 150-300 ton/gündür. Ancak Gürcistan sularında Türk teknelerinin hamsi avcılığı 1 Ocak'tan itibaren

başlayabilmektedir. En düşük tahmin ile kiralık Türk balıkçı tekneleri bir ayda 20 gün çalışsa; her ay yaklaşık 120-200 bin ton hamsi avlayacaktır. Bu av miktarı yıllık öngörülen 60 bin tonluk kotanın çok üstündedir. Resmi raporlara göre 2008'de toplam 35 bin ton hamsi avlanmıştır (Khavtasi vd., 2010).

Gürcistan'ın da yer aldığı Güney Kafkasya kıyılarında hamsi sezonu Kasım ortalarında başlayıp, Nisan'a kadar sürmektedir. Gürcistan resmi istatistiklerine göre hamsi av miktarı her yıl

belirlenen kotadan daha düşük gerçekleşmektedir. Hamsi için izin verilen yıllık kota miktarı 60 bin tondur.

Bunda balıkçı filosunun gerek sayısal, gerekse de teknik kapasite olarak yetersizliğinden başka, filonun çok eski oluşu da etkilidir. 2001-2009 yılları arasında Gürcistan hamsi avı 20 ile 50 bin ton arasında bir değişim göstermiştir. Bu av miktarı son iki av sezonuna (2009/10 ve 2010/11) kadar bu eğilimde devam etmiştir (Tablo 1) (Khavtasi vd., 2010).

Tablo 1. Son iki av sezonundaki Gürcistan'ın deniz balıkları av miktarları (ton)*

Av sezonu	2009/2010	2010/2011
Total av (deniz balıkları)	39,993	26,006
Hamsi	39,857	25,919
Lisanslı avcıların avı	38,977	25,356
Küçük balıkçılar tarafından avlanan 10%	1,0	650

*Kaynak; Gürcistan Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı (Eylül 2011)

Gürcistan balıkçılığının başlıca temel problemi balıkçılık endüstrisinin gelişimi için gerekli kredinin olmayışdır. Bankalar balıkçılık endüstrisi için kredi ve borç sağlamamaktadır. Balıkçılık için ihtiyaç duyulan yatırım kredisinin olmayışı sebebiyle Gürcistan balıkçı filosu hamsi avcılığında büyük kapasitede, üstün teknolojik donanımlı gırgır tekneleri yerine trol tekneleri kullanılmaktadır. “Doğal ve Çevre Bakanlığı”nın 2006 kayıtlarına göre Gürcistan'ın lisanslı tekne sayısı toplam 43 adettir (Khavtasi vd., 2010).

Ancak 2011 yılı içerisinde bu teknelerin yaklaşık 25-30 adeti aktif balıkçılık yapmıştır (Gaerke ve Poulsen, 2011). Poti Limanında Gürcistan'a ait iki adet gırgır teknesi bulunmaktadır. Boyları 32 m ve 25 m olan bu tekneler, aynı zamanda ülkedeki balıkçı filosunun da en büyük tekneleridir. Bu teknelerin her ikisi de halen aktif olarak hamsi avcılık faaliyetini sürdürmektedir.

Diğer taraftan boyları 22 ile 29 m arasında,

toplam 20 adet trol teknesi mevcuttur. Bu tekneler Sovyetler zamanından kalma trol tekneleridir ve teknolojik olarak da oldukça eskidir. Gürcistan'da dip trol avcılığı yasak olmasına karşın hamsi avcılığı çoğunlukla bu tekneler ile ve pelajik orta su trolü ağları ile yapılmaktadır.

Ancak günlük av miktarı yeterince verimli olamamaktadır. Bu 20 tekneden ancak iki veya üçünde balık bulucu, elektronik cihaz bulunmaktadır. Trol teknelerinin hamsi av operasyonlarında sürüyü arama ve bulma da bu tekneler diğer teknelere öncülük yapmaktadır. Türk balıkçıları için getirilen 7 cm'lik tam boy yasağı yerli tekneler için uygulanmamaktadır. Bu sebeple de bu tekneler küçük sürü ile de karşılaşsalar avcılık açısından herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar. Avladıkları bu küçük boydaki hamsi avını işlenmek üzere balık unu-yağı fabrikalarına sevk etmektedirler.

Gürcistan'da faaliyet gösteren Türk şirketlerin temsilcilerine göre Gürcistan'da

avlanan hamsin büyük bir kısmı (avın yaklaşık %85-90'ı) balık unu-yağı fabrikalarında işlenmektedir. Bu fabrikaların sahibi veya en büyük paya sahip ortağı Türk girişimcilerdir ve üretilen balık unu ve yağının tamamı Türkiye'ye ihraç edilmektedir. Şu anda üç fabrika çalışmaktadır.

Bir fabrika ise yapım aşama-sındadır. Bu fabrikaların toplam balık unu üretim kapasitesi 200 ile 700 ton/gün arasındadır. Ortalama kapasite 450 ton/gün olarak farz edilirse, yakın gelecekte bütün fabrikalar birlikte faaliyete geçtiğinde tahminen toplam üretim kapasite 1800 ton/gün civarında gerçekleşecektir. Gürcistan'da dondurma, tuzlama, marinleme gibi küçük yerel işletmelerin dışında konserve endüstrisi yoktur (Gaerke ve Poulsen, 2011).

Gürcistan'ın Balıkçılık Kuralları ve Kota Uygulamaları

Gürcistan'daki ticari balıkçılık kuralları "Gürcistan'ın İzin ve Lisans Kanunu (2005)"e göre düzenlenmektedir. Deniz balıkları için kota lisansları 2006 yılından itibaren yıllık periyotlar ile açık arttırma (müzayede) yöntemine göre oluşturulmaktadır. Şu andaki kotalar altı şirket tarafından paylaşılmıştır. Yıllık kota miktarları başlangıçta 60 bin ton iken 2010/11 av sezonunda 70 bin tona, 2011/12 av sezonu için de 80 bin tona çıkartılmıştır. Bunlara ilave olarak Gürcistan balıkçı şirketleri küçük balıkçılar (small-scale) için de %10 kota sağlamaktadırlar. Balık kota ve lisanslarından Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı sorumludur ve bu kotalar 2016 yılına kadar uzatılmıştır (Khavtasi vd., 2010).

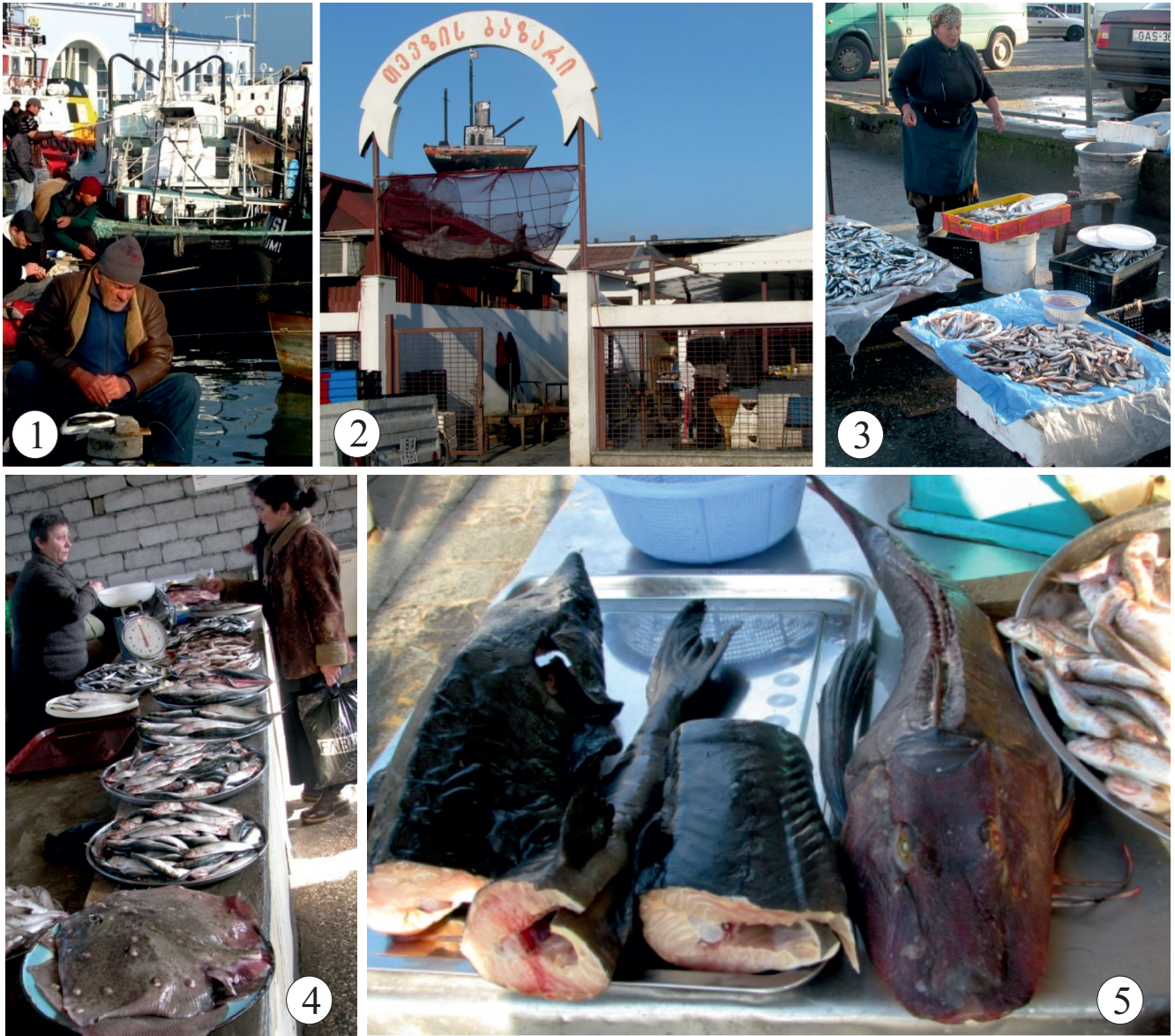


(1) Gürcistan balıkçı filosu, ülkenin en önemli balıkçı limanı olan Poti'de konuşlanmıştır. (2) Poti limanında avcılık faaliyetlerini sürdüren küçük kıyı balıkçıları. (3) Poti perakende satış pazarı. Tezgâhlardaki satış çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır (15 Ocak, 2012, Foto: M. Zengin).

Gürcistan resmi istatistiklerine göre; balıkçılık ve yetiştiricilik alanında ekonomik anlamda faaliyet gösteren toplam 182 girişimci bulunmaktadır. 2006 yılı itibariyle 10 yıllık bir ruhsat için başvuran 6 ruhsatlı girişimci/şirket bulunmaktadır. Bunlardan kiralama yoluyla 19 Türk balıkçısı hamsi av kotası satın almıştır (Tablo 2) (Gaerke ve Poulsen, 2011).

Gürcistan Devleti tarafından balıkçılık faaliyetleri için farklı kurumlar sorumluluk üstlenmiştir. Bunlar sırasıyla; (1) Enerji ve Doğal

Kaynaklar Bakanlığı (Doğal Kaynak Yönetimi Ajansı da bu bakanlığa dahildir): Kota, lisans, avcılık yasal düzenlemeleri, kontrollerden sorumludur. (2) Çevre Bakanlığı: Biyoçeşitlilik, veri toplama, izleme çalışmaları. (3) Ziraat Bakanlığı: Kültür balıkçılığı faaliyetleri ve (4) Ekonomi Bakanlığı: Limanlardan karaya çıkarılan avın sorumluluğu, bunlara ek olarak lisans ücret ödemelerinden sorumludur. Lisans sahipleri iki tip ödeme yapmaktadır.



(1) Gürcistan'ın Karadeniz kıyısındaki en önemli iki balıkçı limanından biri Batum'dadır. Batum Limanında avlanan amatör balıkçılar. (2) Batum'un tek balık satış hali. Yerleşim alanı çok dar ve kötü sıhhi koşullara sahiptir. (3) Balık pazarlayan sokak satıcıları: İstavrit ve mezigit pazarlanıyor. Sağlık koşulları bu alanlarda da çok kötüdür. (4) Mahalli pazar yerinde perakende satış reyonları. Taze olarak satışa sunulan vatoz balıkları da mahalli pazarda alıcı buluyor. (5) Yasak olmasına karşın doğadan yakalana mersin balıkları da Batum Balık Halinde satılmaktadır (15 Ocak, 2012, Foto: M. Zengin).

Tablo 2. Gürcistan hükümeti tarafından hamsi kota lisansı alan şirketler ile bu kotayı kiralayan Türk balıkçıları, 2011

Ruhsat sahibi şirketler	% total kota	Kiralama yapan Türk balıkçı sayısı	Tekne sahibi balıkçılar	Balık unu-yağı fabrikaları
Madai Ltd.	25	4	3	1 (en eski)
Iceberg Ltd. (önceki Alianse 2006)	20+7,3	3	-	1
Geofish Campany Ltd.	19,2	4		1 (yeni)
Paliastomi 2004 Ltd.	14,1	4	1	Plan aşamasında
Black Sea Products Ltd.	10	2	-	-
Lts Sea Products	4,4	2		1 (yapım aşamasında)

Gürcistan'daki kontrol ve denetim mekanizması zayıf olduğundan avcılık sezonu içerisinde ulusal sularda yabancı tekneler tarafından yoğun illegal avcılık meydana gelmektedir. 2010 yılından sonra Gürcistan hükümeti tarafından denizdeki balıkçı teknelerinin avcılık hareketlerini izlemek için 13, 10 ve 8,5 m boylarında üç adet kontrol teknesi hizmete koyulmuştur. Bu sivil kontrol tekneleri özellikle Batum ve Poti Limanlarına yanan Türk Balıkçı teknelerinin av operasyonlarını ve Türkiye'ye sevkettikleri avın denetimi için hizmet vermektedirler.

Gürcistan balıkçılığının yakın gelecekte karşılaşılabileceği sorunları şu şekilde sıralamak olasıdır (Gaerke ve Poulsen, 2011).

Doğal riskler: Avın yaklaşık 3-4 veya 4-5 yıllık süreler ile değişim göstermesi, azalıp-çoğalması.

Teknik riskler: Gürcistan av filosu için balıkçı tekneleri, balık ağları ve teknik cihazlar teknolojik ve kapasite olarak gelişmemiştir. Bu yönde Türk balıkçıları ile rekabet edemeyecek durumdadır. Bu rekabette mesleki bilgi-beceri ve deneyim de önemli bir etkidir.

Pazarlama riski: Yerel balık unu yağı fabrikaları ile toptan satıcıların/balık pazarlayan komisyoncuların maruz kalabileceği ulusal ekonomik riskler; AB ülkelerine olan ihracat fırsatlarının zayıflaması.

Kota riski: 2016 yılına kadar uzatılan kota ruhsatlarının çok kararlı ve garantili olmayışı.

Kontrol riski: Av sezonu boyunca kontrol hizmetlerinin aksaması. Bunun için iyi bir organizasyon ve donanımın olmayışı.

Yönetimsel riskler: Gürcistan hükümeti tarafından avcılık düzenlemelerine yönelik olarak ruhsat harçları, teknik kontrol hizmetlerinin net olmayışı.

Finansal/parasal riskler: Ödemelerin ertelenmesi, nakit rezervlerinin yetersizliği, alternatif gelir kaynaklarının olmayışı. Ekonomi bankalarından sağlanabilecek kredi için mevcut balıkçı şirketleri, pazarlama sektörü yeterince karlı ve garantili görünmemektedir. Ayrıca balıkçılık faaliyetleri dar bir sezon içinde gerçekleştirilen bir iş olması, sürekli olmaması, büyük ölçüde doğal koşullara bağlı olması ve avın miktarının çok büyük değişkenlikler göstermesi bu sektöre ulusal ve uluslararası bankacılık ve finans sektörünün yatırım yapması açısından güven sorunu oluşturmaktadır. Sigorta sisteminin olması da ayrı bir risktir.

Dış etkiler: Türk balıkçı teknelerinin av üstünlüğünden kaynaklanacak rekabet ile yarışmamak. Aynı şekilde Abazya kıyılarında avlanan Rus, Ukrayna ve Türk balıkçıların oluşturduğu rekabet. Karadeniz'in bütünü içerisinde aşırı hamsi avcılığının varlığı.

Türk Balıkçılarının Gürcistan Sularındaki Balıkçılık Hareketleri

Hamsi Kotası Alan Tekneler ve Bu Teknelerin Avı

Gürcistan karasularında 2000'li yılların başından itibaren tek taraflı olarak gerek yerel girişimcilerin/şirketlerin başlattığı bireysel hamsi avcılığı, gerekse de kota tahsislerinin başladığı 2007 yılından itibaren yapılan hamsi avcılığı için yasal avlama izni alan Türk balıkçı teknelerinin

yıllara göre sayısal dağılımı ve bu tekneler tarafından karaya çıkarılan av miktarları Tablo 3'de verilmiştir. Ancak bu bölümde verilen istatistikî verilerin tümünün teyit edilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Zira Gürcistan Devleti her alanda olduğu gibi balıkçılık mevzuatları ve düzenlemeleri konusunda da halen yeterli yapısal düzenlemeleri gerçekleştirememiştir. Sistemin tam olarak oturmaması nedeniyle sunulan tüm istatistik verilerin yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır.

Tablo 3. Gürcistan sularında hamsi avlayan Türk balıkçı teknelerinin yıllara göre dağılımı (adet) ve karaya çıkarılan av miktarları (ton) (KKGM, 2011) (*Hopa Liman Gümrük Müdürlüğü'nde resmi işlem gören ve Türkiye'ye taze tüketim olarak sevkedilen hamsi av miktarları*)

Yıllar	Gırgır avcı tekneleri	Taşıyıcı Tekneler	Av miktarları (ton)
2003	27	7	6408
2004	55	4	3906
2005	68	24	8485
2006	74	21	4944
2007	55	15	4793
2008	23	11	10259
2009	18	9	22173
2010	19	?	?
2011	19	?	?
2012	19 (14)**	?	*4724

*2011/12 av sezonunda; 22 Aralık, 2011 ile 21 Mart 2012 tarihleri arasında balıkçı tekneleri tarafından avlanarak resmi yoldan Türkiye'ye sevkedilen hamsi avı. (Bu çalışma için 18 Mayıs 2012'de Hopa Gümrük Müdürlüğü resmi kayıtlarından alınmıştır.

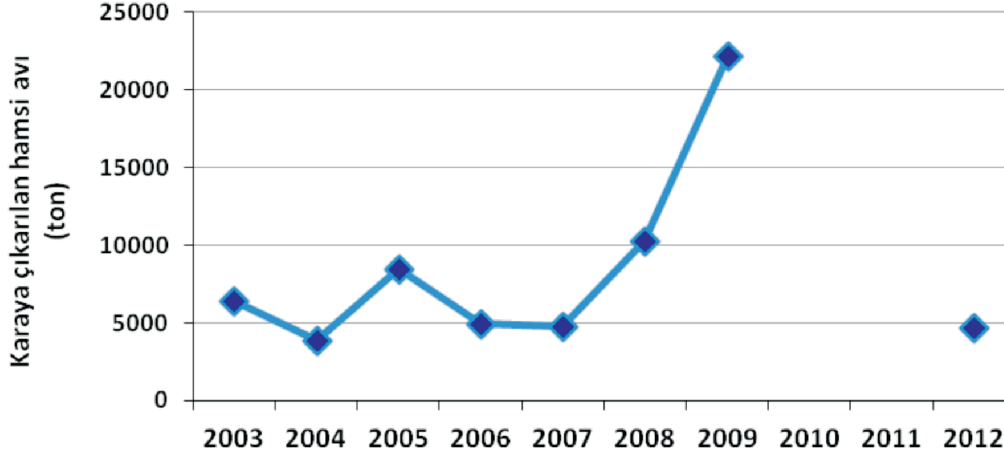
**2011/12 av sezonunda toplam 19 balıkçı teknesi ruhsat almasına karşın, Gürcistan sularında hamsi av veriminin düşük olması sebebiyle bu teknelerden sadece 14'ü avcılık faaliyetinde bulunmuştur.

Şekil 2'de Türk balıkçıları tarafından geçen yaklaşık on yıl içerisinde; 2003 ile 2012 yılları arasında Hopa Gümrük Müdürlüğü'nde resmi işlem görerek Türkiye'ye taze tüketim olarak sevkedilen hamsi avı ortalama 4 ile 22 bin tonlar arasında bir değişim göstermiştir. Ancak resmi işlemlerin dışında Türkiye kıyılarındaki limanlardan da illegal yollardan bir miktar hamsi avı Türkiye pazarlarına sevkedilmektedir. Bu

2011/2012 Av Sezonunda 19 adet Türk balıkçı teknesi Gürcistan sularındaki hamsi avı için kota satın almıştır.

Ancak Gürcistan sularında Türk balıkçı

filosunun rutin av sezonunun başlangıcını oluşturan Aralık/2011 (22 Aralık 2011) itibariyle Gürcistan karasularında hamsi avlama izni alan bu teknelerden sadece 14'ü Poti Limanına demir atmıştır. şekilde yasa dışı hamsi sevkiyatı daha çok Abazya bölgesindeki hamsi avcılığında meydana gelmektedir (*bu konuya aşağıdaki bölümlerde değinilecektir*). Zira önceki yıllara göre; yaklaşık Aralık ayının ikinci yarısından itibaren Türkiye sularını tümüyle terk eden yoğun hamsi sürüleri, bu tarihten sonra da her yıl ki geleneksel mevsimsel göç karakterinden farklı olarak Hopa-Batum-Poti bölgesinde lokalize



Şekil 2. Türk balıkçı filosu tarafından 2003-2012 yılları arasında Gürcistan sularında avlanarak Türkiye'ye sevkedilen hamsi avı

Olmadan daha kuzeye, Abazya-Soci kıyılarına geçmiştir. Hamsi popülasyonu son 4-5 yıldır geleneksel göç stratejisinden farklı olarak Türkiye kıyılarına daha erken terk etmektedir. Popülasyonun 2011/12 av periyodundaki kışlama göçü önceki yıllara göre çok daha erken başlayarak, Kasım/2011'in son haftasında tümüyle Türkiye sularını terk etmiştir. Hamsi sürülerinin Türkiye kıyılarındaki kışlama göçü çok dar bir süreyi kapsaması ve erken olarak Türkiye sularını terk etmesi sonucu gırgır balıkçılarının tatmin edici bir av sağlayamamaları, umutlarını Gürcistan'daki sürüye çevirmelerine sebep olmuştur. 22 Aralık 2011 tarihinde Gürcistan sularına geçen tekneler Ocak/2012 ortalarına kadar; yaklaşık 20-25 gün süresince Gürcistan ulusal sularında tatmin edici bir hamsi avı yapamadıkları gibi, kota alan teknelerin bir kısmı da bölgeye intikal etmemiştir.

Gürcistan sularında avlanan hamsi avı iki şekilde değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki; taze tüketim için Türkiye pazarına sevkedilen hamsi, diğeri ise Gürcistan'da faaliyet gösteren balık unu yağı fabrikalarına hammadde olarak sevkedilen hamsi avı. Gürcistan'ın koyduğu kurallara göre Türk balıkçı teknelerinin avladığı hamsinin ancak 1/3'ünün Gürcistan dışına

çıkartılmasına izin verilmektedir. 2011/12 av sezonunda Hopa Gümrük kapısında işlem görerek Türkiye'ye taze tüketim için gönderilen hamsi miktarları sırasıyla; Aralık/2011 216,7 ton, Ocak/2012 599,7 ton, Şubat/2012 3628,9 ton ve 278,5 Mart/2012 ton olarak resmi kayıtlara geçmiştir (Anonim, 2012b). Bu ithal hamsinin ne kadarı Gürcistan tarafından, ne kadarı da Abazya tarafından avlandığı net olarak bilinmemektedir.

Gürcistan'da hamsi av kotası satın alan ve Türkiye'den Poti Limanına ilk intikal eden '*Köroğlu Balıkçılık*'ın reisi Ahmet KÖROĞLU, '*Akgün Balıkçılık*'ın reisi Mahmut Celal AKGÜN, '*Avcı Baba*' adlı teknenin reisi Ahmet Ali AVCI, '*Ergün Kardeşler*' adlı teknenin reisi Ergün YILMAZ ve '*Yılmaz Balıkçılık*'ın reisi Murat YILMAZ ile yapılan kişisel görüşmelerde; Gürcistan sularına intikal ettikten sonraki süreçte; 25-28 Aralık 2011 tarihleri arasındaki üç gün içerisinde, sadece 5 teknenin avcılık yapabildiğini dile getirmişlerdir. Bu beş teknenin her biri için bireysel hamsi avının da yaklaşık 10 bin kasa olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir. Hâlbuki bundan önceki yıllarda aynı dönemde bu sezonda 20 günde elde edilen hamsiyi yalnızca iki günde avladıkları dile getirilmiştir. Gürcistan sularında hamsinin görülmemesi, ayrıca avcılık kurallarına

göre 7 cm'den -tam boy- küçük boydaki bireylerin avlanmasının yasak olması ve var olan sürünün de küçük bireylerden meydana gelmesi nedeniyle Türk balıkçıları satın aldıkları hamsi av kotalarını dolduramamışlardır.

Hamsi yerine alternatif olarak istavrit avına yönelen balıkçılar bu avcılıktan da tatmin edici bir verim elde edemediklerini, günün büyük bir kısmını Soci Limanında bekleyerek geçirmişlerdir.



Trabzon SÜMAE Balıkçılık Yönetimi Bölümü araştırmacıları tarafından 15 Ocak 2012 tarihinde Poti Limanında gerçekleştirilen hamsi balıkçılığına ilişkin görüşmeler. "Gürcistan-Türk Balıkçılar Derneği"nin başkanlığını yapan Hasan KOÇ (1). Gürcistan'ın Poti Limanına demir atan ve bu bölgede hamsi avlamaya çalışan 'Koroğlu Balıkçılık'ın reisi Ahmet KÖROĞLU, 'Akgün Balıkçılık'ın reisi Mahmut Celal AKGÜN, 'Avcı Baba' adlı tekninin reisi Ahmet Ali AVCI, 'Ergün Kardeşler' adlı tekninin reisi Ergün YILMAZ ve 'Yılmaz Balıkçılık'ın reisi Murat YILMAZ (2, 3, 4, 5) (Foto: M. Zengin, O. Ak).

Mevzuatlar ve Hamsi Balıkçılığına İlişkin Temel Sorunlar

Türk balıkçılarından bazıları 2010/11 ve 2011/12 av sezonlarındaki avcılığın kötü gidişatına bakarak Gürcistan'daki hamsi balıkçılığının geleceğine yönelik olarak ciddi endişeler taşımaktadır. Yüz yüze görüşme yapılan bu balıkçılar hamsi stokunu korumaya yönelik olarak illegal ve kural dışı avlananlara karşı tepkili olmalarına ve uyarıcı tavır sergilemelerine karşın, acımasız rekabet nedeniyle zamanla aynı hataları

bile bile kendilerinin de yaptıklarını beyan etmişlerdir. Özellikle Türkiye'ye taze tüketim için sevkedilecek olan hamsi avı içerisinde pazar boyunda olanlar seçilip alınmakta, diğer geri kalan büyük miktardaki avı (*discard av*) tekrar denize geri bırakılmaktadır. Örneğin; 50 tonluk bir hamsi avı içerisinde sadece 200 kasa alınıp, diğeri denize dökülmektedir.

Hamsi popülasyonlarını koruma ve stokun sürdürülebilirliği açısından bu tür uygulamaların Gürcistan yetkililerince sıkı denetim altına

alınması ve bu yönde ağır yaptırımların uygulanması önerilmektedir. Bunun dışında gerek stokun korunması, gerekse de pazar ekonomisi açısından balıkçıların daha karlı bir avcılık yapması için Türkiye kıyılarına göç eden hamsi avının daha geç bir tarihte başlatılmasını; 15 Ekimden önce avcılığa hiç bir suretle izin verilmemesi önerilmiştir. İlave olarak da özellikle Batı Karadeniz'de; İstanbul Boğazı-Karadeniz Ereğlisi arasındaki av lokalitelerinde, 15-20 mil açıklarda ışıkla yapılan avcılığın (bu bölgede ışık ile avcılık daha yoğun yapılmaktadır) engellenmesini dile getirilmiştir. Bütün bu yönetsel önlemlerin hayata geçirilmesi; Türkiye ve Gürcistan kıyılarında sonbahar-kış-ilkbahar göçü yapan hamsi stokunun daha rasyonel ve bütünsel, daha koruyucu bir yaklaşım ile işletilmesini sağlayacaktır.

Uzun yıllardır Gürcistan hamsi-balıkçılık sektöründe hizmet veren ve üç yıl önce kurulan “*Gürcistan-Türk Balıkçılar Derneği*”nin başkanlığını yapan Hasan KOÇ⁵’dan alınan bilgilere göre; Türk balıkçı teknelerinin Gürcistan sularındaki bir sezonluk bireysel av kotası 3 bin tondur. Yaklaşık 20 tekneden oluşan Türk Gırgır/hamsi balıkçı filosunun toplam avlayabileceği kota miktarı 60 bin tondur. Türk filosunun Gürcistan'daki avcılık faaliyetleri sırasında karaya çıkarılan avın takibi için bazı önlemler getirmiştir. Bunlar sırasıyla; (1) Türk teknelerine birer tercüman verilmekte, (2) sürekli AIS cihazı verilerine göre tekneler takip edilmekte ve (3) liman çıkışı ve girişinde 3 farklı noktaya bilgi verilmesi istenmektedir. Türk balıkçılarına uyguladığı bu sıkı tedbirlere karşın kendi balıkçı teknelerine karşı daha toleranslı bir yönetim anlayışı sergilemektedir. Gürcistan sularında avlanan Türk hamsi gırgır teknelerinin illegal ve rapor edilmeyen hamsi avı, Gürcü yetkililer tarafından rapor edilmesine karşın 2000-2010 yılları arasında 32 Türk balıkçısı bu ihlallerle ilişkili olarak tutuklanmış ve

mahkemelik olmuştur. Bu süreçteki hadiseler de Gürcistan yönetimince yasal ve bürokratik mevzuatların net olarak uygulanamamasının da önemli bir payı bulunmaktadır.

Türk balıkçıları tarafından Gürcistan'daki hamsi avcılığı son yıllara kadar (2010'e kadar) Aralık ayının ikinci yarısından itibaren başlayarak Mart sonuna kadar devam etmekteydi. Ancak son iki yıldır Gürcistan sularına göç eden hamsi popülasyonunun hem av periyodu daralmış, hem de karaya çıkarılan günlük av verimi azalmıştır. 10 yıllık bir dönem için tahsis edilen bu kota miktarı herhangi bir bilimsel yöntemle dayandırılmamıştır. Balıkçılık yönetiminin en temel dayanaklarından olan sürdürülebilir avcılık için stok tahmini çalışmaları elbette yapılmamıştır. Nitekim bu 60 bin tonluk kota miktarına, 2011 yılına kadar ki süreçte Türk ve Gürcü balıkçı filolarının avladıkları hamsi miktarları ile ulaşamamıştır. Bu noktada kotanın az veya çok oluşu çok şey ifade etmemektedir. Asıl önemli olan şey mevcut stoktan çekilecek sürdürülebilir av miktarının tahmin edilmesidir. Eğer bu yapılmaz ise Gürcistan sularındaki hamsi popülasyonu da gelecek dönemlerde risk altına girmiş olabilecektir.

Gürcistan'ın Poti limanında Türk balıkçılarına kota sağlayan ve gerekli mevzuat işlemlerini düzenleyen “*Gürcistan-Türk Balıkçılar Derneği*” başkanı Hasan KOÇ'tan edinilen bilgilere göre; Gürcistan karasularında avlanan balıkçılarımıza çok sıkı bir mevzuat uygulandığı, bu yasal sürecin avcılık operasyonları dahil, uygulanan vergi meblağları sonucunda zaman zaman büyük cezalara maruz kalındığı rapor edilmiştir. Aynı konuda Gürcistan'da 2011/12 av sezonu için kota satın alan balıkçı reisleri ile yapılan mülakatlarda; Gürcistan'da uzun süreli avcılığın olmadığı ve mevzuat açısından birçok zorluklarla karşılaştıkları ifade edilmiştir “*Bizim orada iş yaptığımız kota sahibi bir*

⁵Hasan Koç, kochasan@rambler.ru, Tel: +90532 2713888, Liman Street, No: 28, Poti, Gürcistan

firma var. Bu firmalarla yapılan sözleşme gereği oraya gittiğimiz için belirli miktar para veriyoruz. Bu firmaya 5 yıllık anlaşma gereği 250 bin doları peşin olarak verdik. Bunun haricinde her yıl ayrıca Gürcistan Hükümeti tarafından 50 bin dolar civarında bir para isteniyor. Bunu da belirli zamanlar içerisinde ancak ödeyebiliyoruz. Bu av sezonunda bu meblağı ödemekte zorluk çekeceğiz. Zira hamsi av vermiyor. Ama dışarıdan görüldüğü gibi sadece bu ücretleri vermekle iş bitmiyor ve orada da çok masraflar yapıyoruz. Liman parası, personel ve Türkiye'ye taşınan hamsinin de gümrük parası ödeniyor...'

2011/2012 Av Sezonunda 19 adet Türk balıkçı teknesi Gürcistan sularındaki hamsi avı için kota satın almıştır. Ancak Aralık, 2011'in ikinci yarısından itibaren Türkiye sularını tümüyle terk eden hamsi sürüleri, bu tarihten sonra da her yıl ki geleneksel mevsimsel göç karakterinden farklı olarak Hopa-Batum-Poti bölgesinde lokalize olmadan daha kuzeye, Abazya-Soci kıyılarına geçmiştir. Aralık (22 Aralık 2011) sonları ile Ocak, 2012'nin sonuna denk gelen sürede; Poti Limanına demir atan bu teknelerden sadece beş gırgır teknesi avcılık faaliyetinde bulunabilmiştir. Bu beş teknenin yaklaşık 20 günlük aktif av günü için tekne başına avladığı toplam hamsi miktarı 20-25 bin kasa olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre 2011/12 Av Sezonunda Gürcistan sularındaki balıkçı teknelerinin toplam av miktarı tahmini 1,8 bin tondur. Bu nedenle kota anlaşması yapan diğer tekneler (11 tekne) hamsi avının olmayışı nedeniyle Gürcistan sularına avcılık için gelmemiştir^{6 7}.

Hamsi av veriminin miktar ve büyüklük açısından tatmin edici düzeyde olmaması nedeniyle Poti Limanında konuşlanan Türk tekneleri (8 tekne) avcılık faaliyetlerini

sürdürmek üzere buradan Abazya Bölgesine geçmiştir. Gürcistan Hükümetinden kota satın almayıp, yerel girişimcilerin ikili anlaşmaları ile Abazya bölgesine ilk Türk teknesi 6 Aralık, 2011 tarihinde gitmiştir. Bu tarihten başlayarak farklı süreçlerde hamsi avı için Abazya'ya toplam 30 adet gırgır teknesi geçmiştir.

Bunlardan 8 adeti Gürcistan üzerinden avlama ruhsatı almış olan teknelerdir. Diğer 22 tekne ise herhangi bir yasal anlaşmaya bağlı olmaksızın Abazya sularındaki hamsi avcılık faaliyetlerini bölgedeki av yasağının başladığı 1 Nisan 2012 tarihine kadar sürdürmüştür. Ancak dönem itibariyle hamsi av verimi 15 Mart tarihinden itibaren minimum düzeye düşmüştür. Zira Kafkasya litoralindeki 'Azak hamsisi' bahar göçü için Kerç Boğazı yoluyla tekrar Azak Denizi'ne dönmeye başlamıştır.

Abazya ve Gürcistan sularında 2011/12 av periyodunda yaklaşık 46 bin ton hamsi avlanmıştır. Bu avın yaklaşık 10 bin tonu taze tüketim için Türkiye'ye sevk edilmiştir. Geri kalan 34,4 bin tonu Abazya'da, 2,8 bin tonu ise Gürcistan'da Türk girişimciler tarafından işletilen balık unu-yağı fabrikasına ham madde olarak verilmiştir. Bu fabrikalardan 6 adeti bu dönem hamsi işlemiştir. Diğer 2 fabrika ise kuruluş aşamasındadır. Bu fabrikaların genel olarak ham maddesi/hamsi Türk balıkçıları tarafından sağlanmaktadır.

Bununla birlikte her fabrikanın kendisinin de çalıştırdığı ikişer teknesi bulunmaktadır. Hamsi av veriminin düştüğü Mart'ın ikinci yarısından itibaren balık unu-yağı fabrikaları yeterince hammaddeye ulaşamadıkları için üretime son vermişlerdir. Bu tarihten sonraki Mart sonuna kadar avlanan hamsi taze tüketim için Türkiye'ye; özellikle de İstanbul'a sevk edilmiştir.

⁶Bu hesaplama kaynağı teşkil eden avcılık bilgileri sırasıyla; 'Ergün Kardeşler' adlı teknenin reisi Ergün YILMAZ; 'Cankardeşler' adlı teknenin kaptanı Mahmut ERTUĞRUL ve 'Akgün Balıkçılık'ın sahibi Sedat AKGÜN ile yapılan karşılıklı görüşmeler ile sağlanmıştır.

⁷Gırgır teknelerinin günlük av operasyon miktarları 1 ile 2 arasında değişmektedir. Aralık ile Şubat arasındaki dönemde günde 1 veya 2 operasyon gerçekleştirilmesine karşın, Mart döneminde günlük av operasyon sayısı 2 veya 3 olarak yapılmaktadır.

Abazya'da faaliyet gösteren balık unu-yağı fabrikalarında 2011/12 av sezonunda işlem gören hamsi avına ilişkin bazı bilgiler şöyledir: (1) 'Kobya'; 2010'den beri faaliyetini sürdürmektedir. Bu av sezonunda 17 bin ton hamsi işlemiştir. (2) 'Kıyaklar'; 2011'den beri faaliyetini sürdürmektedir. Bu sezon 15 bin ton hamsi işlemiştir. (3) 'Özbekler'; 2012'de faaliyete başlamıştır. Bu av sezonunda 4 bin ton hamsi işlemiştir. (4) 'Baysun'; Kurulma aşamasındadır. Herhangi bir faaliyeti henüz bulunmamaktadır.

Bu sonuçlara göre 2011/12 hamsi av periyodunda Gürcistan ve Abazya bölgelerinde Türk balıkçı tekneleri tarafından avlanan hamsinin yaklaşık 10 bin tonu Türkiye'ye taze tüketim için gönderilmiştir. Bu avın yaklaşık 5 bin tonu Hopa Gümrüğü resmi kayıtlarına girmiştir. Geri kalan diğer yarısının ise Türkiye'ye nasıl giriş yaptığı bilinmemektedir. Ancak kayıt altına alınamayan bu avın büyük ölçüde illegal yollardan pazara sunulduğu tahmin edilmektedir.

Abazya'da avcılık yapan teknelerin buradaki bazı yerel acenteler ile gayri remi anlaşma ile Abazya Yönetimine kasa başına 6 \$,

Gürcistan hükümeti ile anlaşmalı olan teknelerin ise 5 \$ komisyon/vergi yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu çalışmada bilgi alınan tekne reislerine göre; Gürcistan veya Abazya'da avlanan 1 kasa hamsinin maliyeti; bütün işletme giderleri, gümrük vergisi, komisyonlar dahil Türkiye'ye çıkışı 30 TL'ye mal olmaktadır. Avın ancak yaklaşık 1/3'nin balıkçıya kaldığı ifade edilmiştir.

Abazya'da avlanan Türk teknelerinin 2011/12 av sezonunda Türkiye'ye sevke ettikleri hamsi avına ilişkin yapılan usulsüz ihlaller sonucu Sahil Güvenlik Trabzon Bölge Komutanlığı tarafından yapılan kontroller sonucunda bazı cezalar verilmiştir (Tablo 2).

Bu tekneler gerçekte Türkiye karasuları dışında avlanan balıkların için çıkışına izin verilmeyen Trabzon'daki bazı limanlardan (Beşikdüzü, Akçakale, Araklı) karaya 'gümrüksüz ürün' çıkarmaları sebebiyle müsadere edilmişlerdir. Sadece Gürcistan sularında avlanan balıkçı tekneleri için karaya çıkış limanı olarak Hopa'ya izin verilmektedir.

Tablo 2. Abazya'da avlanan Türk teknelerine usulsüz karaya çıkışları için uygulanan yaptırımlar (Kaynak Trabzon Tarım İl Müdürlüğü, Mart, 2012)

Tekne adı	Suç tarihi	Suç nedeni	Avcılık miktarı (kasa)
Mustafa Rasim Özbek	23.01.2012	Gümrüksüz ürün	2200
Karadeniz Balıkçılık	18.02.2012	Gümrüksüz ürün	3450
Kardeşler Balıkçılık	02.03.2012	Gümrüksüz ürün	850
Kerem Balıkçılık 2	18.02.2012	Gümrüksüz ürün	1750

2011/12 av sezonunda Abazya'da da yaklaşık 20 Türk gırgır teknesi hamsi avlamıştır. Ancak Abazya'daki avcılık Gürcistan'da olduğu gibi kontrol altına alınamamıştır ve Türk tekneleri burada izinsiz/illegal yollardan hamsi avcılığına devam etmektedir. Abazya'daki avcılığın uluslararası hukuk ve devletlerin egemenliğine saygı göstererek denetim altına alınması gerekmektedir. Gürcistan devlet otoriteleri Anaklia Nehrinden başlayarak Rusya sınırına kadar

uzanan Kuzey Abazya'daki alanları kontrol edememektedir. 150 km'den daha büyük ve önemli bir kıyusal deniz alanı yerel Abaza güçleri tarafından kontrol edilmekte ve buradaki avcılığa para karşılığı izin verilmektedir (Öztürk vd., 2011).

Birçok Rus ve Ukrayna trol balıkçısı ve Türk gırgır balıkçıları halen bu bölgede hamsi ve diğer balıkları (kalkan, mezigit, barbunya ve hatta illegal mersin balığı) avlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Gürcistan ve Abazya'daki hamsi stoklarının Türk balıkçıları tarafından avlanması ülkemiz çıkarları açısından doğru bir stratejidir. Bu imkânın uzun vadede ülkeler arasında karşılıklı çıkarların gözetileceği şekilde yapılandırılması önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle bölgedeki Abazya ve Gürcistan ve hatta Ukrayna ile hükümetler/yönetimler düzeyinde bir an önce ikili anlaşmaların yapılması zaruridir. Türk balıkçılarının büyük yatırımlar yaparak Kuzeydoğu Karadeniz'de; Kafkasya litoraline göç eden hamsi popülasyonundan verimli ve yeterince karlı bir balıkçılık yapılabilmesi için bu ülkelerdeki 'sınır ötesi' avcılık şartlarının hukuksal ve ticari mevzuatlar açısından uluslararası standartlara kavuşturulması en acil çözüm bekleyen sorunların başında yer almaktadır. Ancak Kafkasya litoralinde; özellikle Abazya Bölgesinde hamsiye üreme döneminin başlangıcını oluşturan Nisan başına kadar ki süreçte avlamasına ve 7 cm'lik minimum av boyuna izin verilmesi stokun sürdürülebilirliği açısından son derece sakıncalı bir uygulamadır. Erken bahar döneminde, 0 yaş grubuna dahil popülasyonun yoğun olarak avlanması ve balık unu-yağı fabrikalarına gönderilmesi hem popülasyonun sürdürülebilirliği, hem de bu yaş grubundaki hamsilerin içerdiği yağ oranının düşüklüğü açısından (Zengin, 2010) rasyonel değildir. Hamsi üzerindeki bu çift yönlü baskının bir şekilde ortadan kaldırılması ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması zorunludur.

Abazya ve Gürcistan sularında hamsi avlayan Türk balıkçı reisleri ile yapılan görüşmelerde; hamsi balıkçılık yönetiminde özellikle işleme/pazarlama sektörünün önemi vurgulanmış ve hamsi stoklarının sürdürülebilirliği açısından bu sektörün işlevleri üzerinde durulmuştur. İç ve dış talebe bağlı olarak tüketim alışkanlığının değiştirilmesi ve bu konudaki finansal destekler ile hamsi pazarının uzun

döneme yayılması, balıkçı teknelerinin de avcılık kar marjını önemli ölçüde değiştireceği vurgulanmıştır. Bu sonuç aynı zamanda kısa dönemdeki aşırı av baskısını azaltacağı gibi gırgır teknelerine de daha az av, ama daha yüksek fiyattan ürün pazarlama imkânı sağlayacaktır.

Diğer taraftan Türk balıkçılarının, dolayısıyla Türk devletinin sınır ötesi hamsi stoklarından maksimum düzeyde yararlanabilmesi de bu stokun iyi yönetilmesi ile ilişkilidir. Bu açıdan uzun dönemde Karadeniz'deki hamsi stoklarının sürdürülebilirliği için başta Türkiye olmak üzere Karadeniz'e paydaş ülkelerin bu kaynağın yönetimi için mutlaka bir araya gelmeleri zorunludur. Zira hamsi rutin yaşam döngüsü süresince Karadeniz'in bütün coğrafik alanlarını, tüm ülkelerin ulusal sularını kullanmaktadır. Buna Azak hamsisi de dahildir. Karadeniz hamsisi sonbahar-kış göçünü Anadolu kıyılarında gerçekleştirirken, devamında kış-erken bahar göçü için Kuzeydoğu Karadeniz-Kafkasya kıyılarına yönelmektedir. Aynı periyotta Azak hamsisi de Kafkasya kıyılarında Karadeniz hamsisi ile birlikte karışık sürü oluşturmaktadır. Nihayetinde Nisan ayından itibaren ise hamsi popülasyonu üremek için Kuzeybatı Karadeniz kıyılarına göç etmektedir. Bununla birlikte bir kısım sürü de göç etmeyip, yumurtlama dönemini Anadolu litoralinde gerçekleştirmektedir (Bingel ve Gücü, 2010). Bunun en önemli kanıtlarından biri Nisan-Mayıs dönemlerinde, kıyı çevirme/voli ağları ile yakın kıyı sularında kıyı balıkçıları tarafından avlanarak mahalli pazarlara sunulan hamsi avıdır.

Karadeniz'deki hamsi stokunun bilimsel kriterlere göre yönetilmesi zorunludur. Hamsi stokunun izlenmesi açısından en önemli sorumluluk Türk devletine düşmektedir. Zira Karadeniz'deki hamsi stokunun büyük bir kısmı Türk balıkçı filosu tarafından avlanmaktadır. Türkiye bu konudaki çabalara 2010'lu yılların sonundan itibaren başlamıştır. Sonbahar-kış

periyotlarında Türkiye kıyılarına göç eden hamsi sürülerinin stok tahminine yönelik olarak Türk tarafınca TÜBİTAK'ın desteklediği “*Ulusal Balıkçılık Veri Toplama Programı İçin Karadeniz'de Hamsi Stoklarının Akustik Yöntem İle Belirlenmesi ve Sürekli İzleme Modelinin Oluşturulması*” adlı bir ulusal bilimsel araştırma projesi başlatılmıştır. Ancak salt Türkiye kıyılarına göç eden hamsinin biyolojik, stok ve avcılık hareketlerinin izlenmesi yeterli değildir. Hamsi popülasyonlarının Karadeniz'in bütünü içerisindeki göçü, dağılımları, avcılığı ve av çabasının sürekli izlenmesi; hamsi stokunun tanımlanması, anlaşılması ve neticede “*hamsi balıkçılık yönetimi stratejileri*” için önemli bulgular sağlayacaktır. Yukarıda vurgulandığı gibi hamsi stokunun izlenmesi için Karadeniz ülkeleri arasında zaman kaybetmeden kısa süreçte işbirliğine gidilmesi zorunludur. Biyoekolojik karakteristiğinden ötürü ortak/paylaşılan stok grubuna girmesi nedeniyle de tüm Karadeniz ülkelerinin sorumluluk üstleneceği bölgesel işbirliğine ihtiyaç vardır.

Nitekim Bulgaristan ve Romanya'nın 2006'dan itibaren Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmelerinden sonraki süreçte; AB Ortak Balıkçılık Komisyonu, STECF (*Bilimsel, Teknik ve Ekonomik Balıkçılık Komisyonu*) tarafından Karadeniz Ortak Stok Çalışma Grubu (*Black Sea Working Group*) oluşturulmuştur. Bu çalışma grubunca 2008 yılından itibaren hamsi dahil hedef ticari balık türlerine (çaça, kalkan, mezgit, istavrit) ilişkin ortak, bölgesel bilimsel stok değerlendirme çalışmaları başlatılmıştır. Bu bilimsel komisyonu AB üyesi Bulgaristan ve Romanya'nın yanısıra aday ülke Türkiye ve ilişkili ülke Ukrayna'da iştirak etmektedir. AB'nin önerdiği ve uyguladığı bilimsel metodolojiye göre gerçekleştirilen bu izleme programlarında Romanya ve Bulgaristan AB tarafından finansal olarak desteklenmektedir (Daskalov vd., 2011). Bu değerlendirme çalışmalarından başka, yine

AB tarafından desteklenen, Romanya'nın önderliğinde ve yukarıda adı geçen ülkelerin katılımı ile 2011-2013 yıllarını kapsayan “*Karadeniz'de Sürdürülebilir Balıkçılık Yönetimini Destekleyecek Bölgesel Kapasitenin Güçlendirilmesi*” adlı proje hayata geçirilmiştir (SRCSSMBSF-88, 2011).

Karadeniz'deki hamsi stokları Türk balıkçısı için son derece hayattır ve bu stokların uzun dönemde rasyonel bir şekilde yönetilmesi kaçınılmazdır. Bu yönetim planında kendi ulusal sularımızın yanısıra diğer ülke karasuları da stratejik öneme sahiptir. Bunun için de hamsi stoklarının sürekli izlenmesi ve bir “*ulusal izleme programının*” hayata geçirilmesi şarttır. Bu kapsamda Gürcistan ve Abazya sularında Türk balıkçıları tarafından avlanarak Türkiye'den giriş yapan hamsi avının da kontrol altına alınması zaruridir. Bu ulusal programın sınır ötesini de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bölgedeki ülkeler ile politik, teknik ve ekonomik işbirliğine gidilmesi ulusal çıkarlarımız açısından önemlidir.

Kaynaklar

- Anonim, 2012a. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Su Ürünleri ve Balıkçılık Genel Müdürlüğü yıllık resmi bilgilendirme yazışmaları, Ankara.
- Anonim, 2012b. Hopa Gümrük Müdürlüğü, Resmi Hamsi İhraç Av Kayıtları.
- Bingel, F. ve Gücü, A.C. 2010. Karadeniz Hamsisi ve Stok Tespiti Çalışmaları. 1. Ulusal Hamsi Çalıştay: Sürdürülebilir Balıkçılı. 17-18 Haziran, 2010, Trabzon. Bildiriler Kitabı (Editör, Ak, O, Dağtekin, M.), Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, 38-57 s..
- Daskalov, G., Rätz, H.J., Cardinale, M., Zengin, M., Gümüş, A., Panayotova, M., Raykov, V., Radu, G., Valodia, M., Shlyakhov, Genç, Y., Düzgüneş, E., V., Yankova, M. ve Mikhaylyuk, A. 2011. Expert Working Group Report. Assessment of Black Sea Stocks (EWG-11-16). Sofia, Bulgaria, 10-14, Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) November 2011, European Commission Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen-
<https://stecf.jrc.ec.europa.eu/home>, 217 p.

- Deloitte Consulting LLP, 2011. Economic Prosperity Initiative: *Sector Assessment Report*. Final version, January 26, 2011. Produced by Deloitte Consulting LLP for USAID.
- FAO, 2008. Fisheries and Aquaculture Department, Statistics and Information Service FishStatJ: Universal software for fishery statistical time series.
- Gaerke, I. ve Poulsen, T.M. 2011. Potential and Challenges for Investments in the Anchovy Fish Industry in Georgia Internal. Report for FAO SEU/REU, Budapest, September 2011, Draft Version, 34 p.
- Khavtasi, M., Makarova, M., Lomashvili, I., Phartsvania, A., Moth-Poulsen, T. ve Woynarovich, A. 2010. Review of fisheries and aquaculture development potentials in Georgia. FAO Fisheries and Aquaculture Circular. No. 1055/1. Rome, FAO. 82 p.
- KKGM, 2011. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü verileri.
- Öztürk, B., Keskin, Ç. ve Engin, S. 2011. Some remarks on the catches of anchovy, *Engraulis encrasicolus* (Linnaeus, 1758), in Georgian waters by Turkish fleet between 2003 and 2009. J. Black Sea/Mediterranean Environment, 17(2): 145-158.
- SRCSSMBSF-88, 2011. Karadeniz'de Sürdürülebilir Balıkçılık Yönetimini Destekleyecek Bölgesel Kapasitenin Güçlendirilmesi projesi.
- Van Anrooy, R. Mena Millar, A. ve Spreij, M. (eds.) 2006. Fisheries and Aquaculture in Georgia-Current Status and Planning. FAO Fisheries Circular. No. 1007. Rome, FAO. 160p.
- Zengin, M. 2010. Hamsiye Dayalı Olarak Üretim Faaliyetinde Bulunan Balık Unu-Yağı Fabrikalarının Bugünkü Durumu ve Bu Fabrikaların İçin Alternatif Hammadde Oluşturabilecek Balıkçılık Kaynakları, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Su Ürünleri Sempozyumu*, Sinop, 327-341.